

İDARENİN DENETLENMESİ

Denetim Türleri

Kamu kurum ve kuruluşlarının iç ve dış denetimi; hukuka uygunluk, malî denetim ve performans denetimini kapsar:

1. **HUKUKA UYGUNLUK DENETİMİ;** eylem ve işlemlerin ilgili kanun, tüzük, yönetmelik ve diğer mevzuata uygunluğunun, (AS 2018), (AS 2015)
2. **MALİ DENETİM;** gelir, gider ve mallara ilişkin hesap ve işlemlerin doğruluğunun, malî tabloların tasdikinin ve mali sistemlerin,
3. **PERFORMANS DENETİMİ;** yönetimin bütün kademelerinde gerçekleştirilen faaliyet ve programların planlanması, uygulanması ve kontrolü aşamalarında ekonomikliğin, verimliliğin ve etkililiğin, denetlenmesini ifade eder. (AS 2017)

Denetim türlerine, denetleyenler açısından bakıldığında ise şöyle bir ayırım yapmak mümkündür: Kamu denetimi, idari denetim, parlamento denetimi ve yargısal denetim.

Baskı Grupları ve Kamuoyu Denetimi

Toplumu oluşturan bireylerin bireysel görüşlerinin aynı yönde toplanarak, kolektif bir talebe dönüşmesi şeklinde tanımlanan **KAMUOYU** kavramı, uygulamada farklı şekillerde oluşabilmektedir.

Kamuoyu; “belli bir zamanda, belli bir tartışmalı sorun karşısında, bu sorunla ilgilenen önemli sayıdaki insanın birleşmiş kanaatlerinin siyasi iktidarı belli oranda etkileyecek şekilde ifade edilmesi” olarak tanımlanmaktadır.

Kamuoyu, kendini etkin olarak duyuran kanaattir.

Kamuoyu denetimi, yukarıdaki tanımdan da anlaşılacağı üzere, yönetimin denetlenmesinde önemli yollardan biridir. Yönetimin işlem ve eylemlerinin örgütlenmiş topluluklar tarafından izlenmesi ve gerektiğinde tepkilerinin, isteklerinin ortaya konması, kamu yönetiminin işleyişine yön vermektedir. Bu yolla bazı hatalı işlemler düzeltilmekte; bazen işlem yapılırken kamuoyu eğilimi gözetilmektedir.

SEÇİMLER: Seçimler, halkın kamu yönetimine doğrudan müdahale ettiği önemli bir denetim yoludur. Çünkü yetersiz bulunan yönetim kadrosu seçimlerde değiştirilmektedir.

BİLGİ EDİNME HAKKI: Bilgi edinme hakkı, kamu denetiminin temel araçlarından birisidir. (AS 2017)

Bilgi edinme başvurusu, başvuru alan kurum ve kuruluşların ellerinde bulunan veya görevleri gereği bulunması gereken bilgi veya belgelere ilişkin olmalıdır. Kurum ve kuruluşlar, ayrı veya özel bir çalışma, araştırma, inceleme ya da analiz neticesinde oluşturulabilecek türden bir bilgi veya belge için yapılacak başvurulara olumsuz cevap verebilirler.

Kanun, açıklanması hâlinde Devletin emniyetine, dış ilişkilerine, millî savunmasına ve millî güvenliğine açıkça zarar verecek ve niteliği itibarıyla Devlet sırrı olan gizlilik dereceli bilgi veya belgeleri bilgi edinme hakkı kapsamı dışında tutmuştur.

Ayrıca, açıklanması ya da zamanından önce açıklanması hâlinde, ülkenin ekonomik çıkarlarına zarar verecek veya haksız rekabet ve kazanca sebep olacak bilgi veya belgeler de Kanun'un kapsamı dışındadır.

Sivil ve askerî istihbarat birimlerinin görev ve faaliyetlerine ilişkin bilgi veya belgeler, Kanun'un kapsamı dışında tutulmuş; ancak, bu bilgi ve belgeler kişilerin çalışma hayatını ve meslek onurunu etkileyecek nitelikte ise, istihbarata ilişkin bilgi ve belgeler de bilgi edinme hakkı kapsamı içine alınmıştır.

Kişinin izin verdiği hâller saklı kalmak üzere, özel hayatın gizliliği kapsamında, açıklanması hâlinde kişinin sağlık bilgileri ile özel ve aile hayatına, şeref ve haysiyetine, meslekî ve ekonomik değerlerine haksız müdahale oluşturacak bilgi veya

belgeler, bilgi edinme hakkı kapsamı dışında tutulmuşlardır. Ticari sırlar da aynı şekilde kapsam dışındırlar.

İdari ve adli soruşturmaya ilişkin bilgi ve belgelere ulaşma hakkı da bazı sınırlamalara tabi tutulmuştur. Kurum ve kuruluşların yetkili birimlerince yürütülen idarî soruşturmalarla ilgili olup, açıklanması veya zamanından önce açıklanması hâlinde;

- Kişilerin özel hayatına açıkça haksız müdahale sonucunu doğuracak,
- Kişilerin veya soruşturmayı yürüten görevlilerin hayatını ya da güvenliğini tehlikeye sokacak,
- Soruşturmanın güvenliğini tehlikeye düşürecek,
- Gizli kalması gereken bilgi kaynağının açığa çıkmasına neden olacak veya soruşturma ile ilgili benzeri bilgi ve bilgi kaynaklarının temin edilmesini güçleştirecek, bilgi veya belgeler, Kanun kapsamı dışındadır.

Adli soruşturma ve kovuşturmayla ilişkin bilgi veya belgeler ise: Açıklanması veya zamanından önce açıklanması hâlinde;

- Suç işlenmesine yol açacak,
- Suçların önlenmesi ve soruşturulması ya da suçluların kanunî yollarla yakalanıp kovuşturulmasını tehlikeye düşürecek,
- Yargılama görevinin gereğince yerine getirilmesini engelleyecek,
- Hakkında dava açılmış bir kişinin adil yargılanma hakkını ihlâl edecek nitelikteyseler, Kanun kapsamı dışındadır.

Haberleşmenin gizliliği esasını ihlâl edecek bilgi veya belgeler, doğal olarak kapsam dışında bırakılmışlardır. Ayrıca kamuoyunu ilgilendirmeyen ve sadece kendi personeli ile kurum içi uygulamalarına ilişkin düzenlemeler hakkındaki bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkının kapsamı dışındadır. Ancak, söz konusu düzenlemeden etkilenen kurum çalışanlarının bilgi edinme hakları saklıdır. (AS 2015)

BİLGİ EDİNME DEĞERLENDİRME KURULU: Kanun bilgi edinme hakkının usul ve esaslarını düzenlemekle yetinmemiş; uygulamada çıkacak sorunları çözümlenmek üzere Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu kurulmasını öngörmüştür.

Kanunla oluşturulan Kurul, bilgi edinme hakkı başvurularının olumsuz yanıtlanması halinde idarelerin bu kararlarını incelemekte ve Kanun'un uygulanmasını şekillendirmektedir. (AS 2019), (AS 2017)

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, kamu yönetiminin halk tarafından denetlenmesini sağlayan bir başka araçtır. (AS 2018)

Kanun'a göre, herkes izin almadan toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma hakkına sahiptir; ama toplantıdan en az 48 saat önce Kanun'a göre oluşması gereken düzenleme kurulu tarafından mülki amirlere bildirimde bulunma zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca mülki amirler tarafından belirlenen yer ve güzergâh dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü yapmak mümkün değildir.

Bölge valisi, vali veya kaymakam, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla belirli bir toplantıyı BİR AYI AŞMAMAK üzere erteleyebilir veya suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike mevcut olması hâlinde yasaklayabilir. (AS 2019), (AS 2015)

DİLEKÇE HAKKI: Anayasanın 74. maddesine göre: Vatandaşlar ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye'de ikamet eden yabancılar kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile başvurma hakkına sahiptir. Kendileriyle ilgili başvuruların sonucu, gecikmeksizin dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirilir. (AS 2019)

Dilekçe hakkının kullanılmasını düzenleyen 3071 sayılı Kanun'a göre dilekçelerde dilekçe sahibinin adı soyadı ve imzası ile iş veya ikametgâh adresinin bulunması zorunludur. Bu şartı taşımayan dilekçeler incelenmezler. Kanun, dilekçe sahiplerine en geç otuz gün içinde gerekçeli cevap verileceğini hüküm altına almıştır.

İdari Yargılama Usulü Kanununa göre; bir idari işlemin iptali, kaldırılması, değiştirilmesi veya geri alınmasının talep edilmesine ilişkin kurallar bulunmaktadır. Kanun, bu maddelere göre yapılan başvurunun **ALTMİŞ GÜN İÇİNDE** cevaplanmaması halinde reddedilmiş sayılacağını hükme bağlamıştır. (DS 2015)

ZİMNİ RET: İdareye yapılan başvurunun **altmış gün içinde** cevaplanmaması halinde reddedilmiş sayılmasıdır. **(AS 2018)**

Türkiye Büyük Millet Meclisi Denetimi

DOĞRUDAN DENETİM

Komisyonlar: Yukarıda sözü edilen dilekçe hakkı, sadece idareye değil TBMM'ye başvuru hakkını da içermektedir. Bu başvuruları incelemekle görevli olan Meclis Komisyonu, Dilekçe Komisyonu'dur.

TBMM İçtüzüğü'nün 115.maddesine göre: Dilekçe Komisyonu, Türk vatandaşlarının ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye'de ikamet eden yabancıların kendileriyle veya kamu ile ilgili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na gönderdikleri dilek ve şikâyetleri inceler.

Kanunla kurulan Komisyonun görevleri şunlardır:

- Uluslararası alanda genel kabul gören insan hakları konusundaki gelişmeleri izlemek,
- Türkiye'nin insan hakları alanında taraf olduğu uluslararası andlaşmalarla T.C. Anayasası ve diğer milli mevzuat ve uygulamalar arasında uyum sağlamak amacıyla yapılması gereken değişiklikleri tespit etmek ve bu amaçla yasal düzenlemeler önermek,
- Türkiye Büyük Millet Meclisi komisyonlarının gündemindeki konular hakkında, istem üzerine görüş ve öneri bildirmek,
- Türkiye'nin insan hakları uygulamalarının, taraf olduğu uluslararası andlaşmalara, Anayasa ve Kanunlara uygunluğunu incelemek ve bu amaçla, araştırmalar yapmak, bu konularda iyileştirmeler, çözümler önermek,
- İnsan haklarının ihlale uğradığına dair iddialar ile ilgili başvurulmuş incelemek veya gerekli gördüğü hallerde ilgili mercilere iletmek,
- Gerektiğinde dış ülkelerdeki insan hakları ihlallerini incelemek ve bu ihlalleri o ülke parlamenterlerinin dikkatlerine doğrudan veya mevcut parlamenter forumlar aracılığıyla sunmak,
- Her yıl yapılan çalışmalarını, elde edilen sonuçları, yurtiçi ve dışında İnsan Haklarına saygı ve uygulamaları kapsayan bir rapor hazırlamak.

(AS 2015)

Türkiye Büyük Millet Meclisinin Bilgi Edinme ve Denetim Yolları

TBMM; hem komisyonlar ve soru, meclis araştırması yolları ile hem de Kamu Denetçiliği Kurumu ve Sayıştay aracılığıyla denetim yapmaktadır. **(AS 2018)**

Doğrudan Denetim: Türkiye Büyük Millet Meclisi, yönetimin yetki ve görevlerini belirlemek dışında komisyonlar aracılığıyla ya da Meclis araştırması, genel görüşme, yazılı soru ve Meclis soruşturması yollarıyla da denetleme yetkisini kullanır.

Dolaylı Denetim

Kamu yönetiminin Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından denetlenmesi yukarıda açıklanmıştı. Buna göre yönetimin işleminde doğrudan denetim yetkisi kullanılmaktadır. Ancak **Anayasa, Kamu Denetçiliği Kurumu'nun TÜRKİYE MİLLET MECLİSİ'NE bağlı olduğunu;** Sayıştay'ın ise Türkiye Büyük Millet Meclisi adına denetim yaptığını hükme bağladığı için bu iki kurum tarafından yapılan denetim bu başlıkta ele alınacaktır.

Sayıştay

Anayasa'nın 160.maddesine göre Sayıştay, merkezî yönetim bütçesi kapsamındaki kamu idareleri ile sosyal güvenlik kurumlarının bütün gelir ve giderleri ile mallarını Türkiye Büyük Millet Meclisi adına denetlemek ve sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlamak ve kanunlarla verilen inceleme, denetleme ve hükme bağlama işlerini yapmakla görevlidir.

Sayıştay Başkanı ve üyeleri TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ tarafından seçilmektedirler.

SAYIŞTAY'IN GÖREVLERİ:

- Kamu idarelerinin mali faaliyet, karar ve işlemlerini hesap verme sorumluluğu çerçevesinde denetler ve sonuçları hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisine doğru, yeterli, zamanlı bilgi ve raporlar sunar
- Genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin; gelir, gider ve mallarına ilişkin hesap ve işlemlerinin kanunlara ve diğer hukuki düzenlemelere uygun olup olmadığını denetler, sorumluların hesap ve işlemlerinden kamu zararına yol açan hususları kesin hükme bağlar.
- Genel uygunluk bildirimini Türkiye Büyük Millet Meclisine sunar.
- Kanunlarla verilen inceleme, denetleme ve hükme bağlama işlerini yapar.

(AS 2019)

Kamu Denetçiliği Kurumu

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlı olarak kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu, idarenin işleyişiyle ilgili şikâyetleri inceler. (AS 2017)

Herkes, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkına sahiptir.

Anayasaya göre, Kamu Baş denetçisi, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından gizli oyla **dört yıl** için seçilir. (AS 2019)

Anayasanın 74.maddesi gereğince hazırlanan 29.06.2012 tarih ve 6328 sayılı **Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu'nda Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlı, kamu tüzel kişiliğini haiz, özel bütçeli ve merkezi Ankara'da bulunan** Kamu Denetçiliği Kurumu'nun bir Baş denetçi ve beş denetçiden oluşacağı düzenlenmiştir. Kamu Denetçiliği Kurumu, kamu hizmetlerinin işleyişinde bağımsız ve etkin bir şikâyet mekanizması oluşturmak suretiyle, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, **hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve önerilerde bulunmak** yetkilerine sahiptir. (AS 2015)

Baş denetçi Türkiye Büyük Millet Meclisi Dilekçe Komisyonu ile İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu üyelerinden oluşan Karma Komisyon tarafından belirlenecek üç aday arasından TBMM Genel Kurulunca gizli oyla seçilir. (DS 2015)

Kurumun görevi; idarenin işleyişi ile ilgili şikâyet üzerine, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmaktır.

Ancak;

- Yasama yetkisinin kullanılmasına ilişkin işlemler,
- Yargı yetkisinin kullanılmasına ilişkin kararlar,
- Türk Silahlı Kuvvetlerinin sırf askerî nitelikteki faaliyetleri,
- Cumhurbaşkanının tek başına yaptığı işlemler

Kamu Denetçiliği Kurumunun görev alanı dışındadır.

(AS 2018)

İdari Denetim

İdari denetim, idari birimin içerisinde olabileceği gibi bir idari birimin diğerini denetlemesi şeklinde de olabilir. Aynı birim içindeki denetim **hiyerarşik** denetimdir. (AS 2017)

Merkezi yönetimin yerinden yönetim idareleri üzerindeki denetim yetkisi ise **İDARİ VESAYET** olarak adlandırılmaktadır.

Yerinden yönetim idarelerinin kendi aralarındaki denetim ilişkisi de dışarıdan yapılan idari denetimdir. Örneğin, Yükseköğretim Kurulu ile üniversiteler arasındaki denetim ilişkisi gibi.

YARGI YETKİSİ VE YARGI DÜZENLERİ

Giriş

Anayasa'da, anayasa yargısı, adli yargı, idari yargı, askeri adli ve askeri idari yargı olmak üzere başlıca beş yargı düzeni öngörülmüş, adli, idari ve askeri yargı mercileri arasında çıkan görev ve hüküm uyumsuzluklarını çözümlmek için de UYUŞMAZLIK MAHKEMESİ kurulmuştur.

Yargı Yetkisi

- Anayasa'nın 9.maddesi, yargıyı bir devlet işlevi olarak düzenlemiş ve yargı yetkisinin, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılacağını belirtmiştir.
- Görülmekte olan bir dava hakkında Yasama Meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz.
- Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiç bir surette değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.
- Anayasa, hâkimlik ve savcılık teminatını 139. maddede şu şekilde düzenlemektedir: Hâkimler ve savcılar azlunamaz, kendileri istemedikçe altmış beş yaşını bitirinceye kadar emekliye ayrılamaz; bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa aylık, ödenek ve diğer özlük haklarından yoksun kılınamaz.(Hakim ve savcılara disiplin cezası verilebilir.)

Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu

HÂKİMLER VE SAVCILAR KURULU; on üç üyeden oluşur; iki daire halinde çalışır. Kurulun Başkanı Adalet Bakanı'dir. Adalet Bakanlığı Müsteşarı Kurulun tabii üyesidir. (AS 2018), (AS 2015)

KURULUN;

- üç üyesi birinci sınıf olup, birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş adli yargı hâkim ve savcılar arasından, bir üyesi birinci sınıf olup, birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş idari yargı hâkim ve savcılar arasından **CUMHURBAŞKANINCA;**
- üç üyesi **Yargıtay üyeleri**, bir üyesi **Danıştay üyeleri**, üç üyesi nitelikleri kanunda belirtilen yükseköğretim kurumlarının hukuk dallarında görev yapan öğretim üyeleri ile avukatlar arasından **TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ** tarafından seçilir.

(AS 2019), (AS 2017)

Kurulun yönetimi ve temsili Kurul Başkanına yani Adalet Bakanına aittir. Ancak Bakan, dairelerin çalışmalarına katılmaz. Kurul, kendi üyeleri arasından daire başkanlarını ve daire başkanlarından birini de başkanvekili olarak seçer. Başkan, yetkilerinden bir kısmını başkanvekiline devredebilir.

Kurul, adli ve idari yargı hâkim ve savcılarını mesleğe kabul etme, atama ve nakletme, geçici yetki verme, yükselme ve birinci sınıfa ayırma, kadro dağıtma, meslekte kalmaları uygun görülmeyenler hakkında karar verme, disiplin cezası verme, görevden uzaklaştırma işlemlerini yapar; Adalet Bakanlığının, bir mahkemenin kaldırılması veya yargı çevresinin değiştirilmesi konusundaki tekliflerini karara bağlar; ayrıca, Anayasa ve kanunlarla verilen diğer görevleri yerine getirir.

Kurulun meslekten çıkarma cezasına ilişkin olanlar dışındaki kararlarına karşı yargı mercilerine başvurulamaz.

Mahkemelerin Kuruluşu ve Yargı Düzenleri

Mahkemelerin kuruluş, görev ve yetkileri yasalarla düzenlenir. Ancak yüksek mahkemelerin kuruluşu Anayasayla düzenlenmiştir.

Temyiz denilen bu denetim yolu, yargı düzeninde kararlar arasında uyum ve birlik sağlanmasına da yaramaktadır. Şu noktayı da belirtmek gerekir: Yüksek mahkeme, kararlarına karşı başka mahkemeye başvurulamayan mahkemedir. Bir yargı düzeninde, alt mahkemeler olmaksızın sadece yüksek mahkeme kurulması da mümkündür.

Anayasa'da; anayasa yargısı, adli yargı, idari yargı, askeri adli ve askeri idari yargı olmak üzere başlıca beş yargı düzeni bulunmaktadır. Adli, idari ve askeri yargı mercileri arasında görev ve hüküm uyumsuzlukları çıktığında bu uyumsuzlukları çözümlmek için Uyuşmazlık Mahkemesi kurulmuştur.

Anayasa Yargısı-Anayasa Mahkemesi

Anayasa Mahkemesi onbeş üyeden kurulur. Üç üyeyi Türkiye Büyük Millet Meclisi, kalan oniki üyeyi ise Cumhurbaşkanı seçer.

Türkiye Büyük Millet Meclisi; iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve üyeleri arasından, her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden, **bir üyeyi ise baro başkanlarının** serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday içinden yapacağı gizli oylamayla seçer. **(DS 2018)**

Cumhurbaşkanı;

- üç üyeyi Yargıtay,
- iki üyeyi Danıştay genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden;
- en az ikisi hukukçu olmak üzere üç üyeyi Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği üçer aday içinden;
- dört üyeyi üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçer.

(AS 2017)

Anayasa Mahkemesine üye seçilebilmek için, kırkbeş yaşın doldurulmuş olması kaydıyla; yükseköğretim kurumları öğretim üyelerinin profesör veya doçent unvanını kazanmış, avukatların en az yirmi yıl fiilen avukatlık yapmış, üst kademe yöneticilerinin yükseköğrenim görmüş ve en az yirmi yıl kamu hizmetinde fiilen çalışmış, birinci sınıf hâkim ve savcılarının adaylık dahil en az yirmi yıl çalışmış olması şarttır.

Anayasa Mahkemesi üyeleri ON İKİ YIL için seçilirler. **(DS 2015)**

Anayasa Mahkemesi üyeliği, bir üyenin hâkimlik mesleğinden çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymesi halinde kendiliğinden; görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceğinin KESİN olarak anlaşılması halinde de **Anayasa Mahkemesi üye tamsayısının salt çoğunluğunun kararı ile sona erer.** **(AS 2019)**

Anayasa Mahkemesi'nin Görevleri

İPTAL DAVASI

Anayasa Mahkemesi, kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İttüzüğü'nün Anayasa'ya ŞEKİL VE ESAS BAKIMINDAN uygunluğunu denetler. **(AS 2015)**

Anayasa değişikliklerini ise SADECE ŞEKİL bakımından inceler ve denetler. **(DS 2019)**

Ancak olağanüstü hallerde, sıkıyönetim ve savaş hallerinde çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerin şekil ve esas bakımından Anayasa'ya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'nde dava açılmaz.

Anayasa Mahkemesi'nde doğrudan doğruya iptal davası açma hakkı; Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisinde en fazla üyeye sahip iki siyasi parti grubu ile TBMM üye tamsayısının en az beşte biri tutarındaki üyelere aittir. **(AS 2018), (AS 2015)**

İtiraz Yolu: Görülmekte olan bir davada, mahkeme uygulanacak bir kanun veya kanun hükmünde kararname hükmünü Anayasa'ya aykırı bulursa ya da taraflardan birinin anayasaya aykırılık itirazının ciddi olduğu kanısına varırsa, Anayasa Mahkemesi'ne başvurabilir. Anayasa Mahkemesi için kendisine gelişinden başlamak üzere beş ay içinde kararını verir ve açıklar. Bu süre içinde karar verilmezse mahkeme, davayı yürürlükteki kanun hükümlerine göre sonuçlandırır.

YÜCE DİVAN: Anayasa Mahkemesi, Cumhurbaşkanını, TBMM Başkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcısı vekilini, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar. Ayrıca, Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları da **görevleriyle ilgili suçlardan dolayı** Yüce Divanda yargılanırlar. **(AS 2019), (AS 2015)**

Yüce Divan kararlarına karşı yeniden inceleme başvurusu yapılabilir. Genel Kurulun yeniden inceleme sonucunda verdiği kararlar kesindir.

Milletvekilliğinin Düşmesine ve Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılmasına Yapılan İtirazlar: Anayasa Mahkemesi, milletvekilliğinin düşmesine ve yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına ilişkin Türkiye Büyük Millet Meclisi kararlarına karşı yapılan itirazları sonuçlandırır.

Parti Kapatma Davaları ve Mali Denetimi: Siyasal partilerin demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları olması, bu kurumların denetimine özen göstermeyi gerektirmektedir.

Siyasal partilerin kapatılmalarına ilişkin davalar, Anayasa Mahkemesi'nde görülmektedir. Ayrıca siyasi partilerin gelir ve giderlerinin yasalara uygunluğunun denetimi de Anayasa Mahkemesi'nce yapılmaktadır. **(AS 2018)**

BİREYSEL BAŞVURU: 1982 Anayasası'nda yapılan son değişiklikle, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru imkânı getirilmiştir. Buna göre: Herkes, Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır. Bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz. **(DS 2015)**

İhlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörülmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekir. Yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı gibi Anayasa Mahkemesi kararları ile Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler de bireysel başvurunun konusu olamaz.

Bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği tarihten; başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren OTUZ GÜN İÇİNDE yapılması gerekir. (AS 2017), (AS 2015)

Adli Yargı-Yargıtay

Adli yargı ceza davalarının ve kişiler arasında çıkan hukuki uyuşmazlıkların çözümlendiği genel yargı düzenidir. Bu yargı düzeninin yüksek mahkemesi Yargıtay'dır.

Yargıtay, adliye mahkemelerince verilen ve kanunun başka bir adli yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar.

Yargıtay üyeleri, birinci sınıfa ayrılmış adli yargı hâkim ve cumhuriyet savcıları ile bu meslekten sayılanlar arasından Hâkimler ve Savcılar Kurulu'nca üye tamsayısının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir.

Bölge adliye mahkemeleri, hukuk ve ceza dairelerinden oluşur. Her bölge adliye mahkemesinde en az üç hukuk ve en az iki ceza dairesi bulunur.

Bölge adliye mahkemelerinin esas görevi, adli yargı ilk derece mahkemelerince verilen ve kesin olmayan hüküm ve kararlara karşı yapılacak başvuruları inceleyip karara bağlamaktır. (AS 2017)

Bölge adliye mahkemeleri, hukuk ve ceza dairelerinden oluşur. Her bölge adliye mahkemesinde en az üç hukuk ve en az iki ceza dairesi bulunur. Gerekli hâllerde dairelerin sayısı, Adalet Bakanlığının önerisi üzerine Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca artırılıp azaltılabilir. Dairelerde bir başkan ile yeteri kadar üye bulunur.

İdari Yargı-Danıştay

İdare ve vergi mahkemeleri, bölge idare mahkemeleri idari yargı mercileridirler. İdari yargı düzeninin yüksek mahkemesi ise Danıştay'dır. (AS 2019)

Yürütme ve idarenin hukuka aykırı işlemlerini iptal etmek; idari işlem ve eylemlerden zarar görenlerin zararlarının tazminini sağlamakla görevli yargı düzeni idari yargıdır. İdare ve vergi mahkemeleri, bölge idare mahkemeleri idari yargı mercileridirler.

Danıştay, idari mahkemelerce (idare ve vergi mahkemeleri) verilen ve kanunun başka bir idari yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar.

Sayıştay

Sayıştay, genel ve katma bütçeli dairelerin bütün gelir ve giderleri ile mallarını Türkiye Büyük Millet Meclisi adına denetlemek, sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlamak ve kanunlarla verilen inceleme, denetleme ve hükme bağlama işlerini yapmakla görevlidir. SAYIŞTAY aslında bir yargı mercii değildir. Ancak gördüğü hizmetin niteliği ve çalışma usulünün yargısal usule yakınlığı nedeniyle yargı bölümü içerisinde düzenlenmiştir. Kanunda da Sayıştay hesap mahkemesi olarak nitelendirilmektedir.

Sayıştay'ın kesin hükümleri hakkında ilgililer yazılı bildirim tarihinden itibaren on beş gün içinde bir kereye mahsus olmak üzere **karar düzeltilmesi** isteminde bulunabilirler. Bu kararlar dolayısıyla idari yargı yoluna başvurulamaz. (AS 2018)

Vergi, benzeri mali yükümlülükler ve ödevler hakkında Danıştay ile Sayıştay kararları arasındaki uyumsuzluklarda Danıştay kararları esas alınır. Mahalli idarelerin hesap ve işlemlerinin denetimi ve kesin hükme bağlanması Sayıştay tarafından yapılır. (AS 2019)

Uyuşmazlık Mahkemesi

Birden fazla yargı düzeninin varlığının kaçınılmaz sonucu olan görev ve hüküm uyumsuzluklarının çözülmesi için Uyuşmazlık Mahkemesi kurulmuştur. Anayasa'nın 158.maddesine göre: Uyuşmazlık Mahkemesi adli, idari ve askeri yargı mercileri arasındaki görev ve hüküm uyumsuzluklarını kesin olarak çözümlemeye yetkilidir.

Uyuşmazlık Mahkemesi, adli, idari ve askeri yargı mercileri arasındaki görev ve hüküm uyumsuzluklarını çözümlenmektedir.

Uyuşmazlık Mahkemesi bir Başkan ile on iki asıl, on iki yedek üyeden kurulur. Uyuşmazlık Mahkemesi, hukuk ve ceza bölümlerine ayrılır. Hukuk uyumsuzlukları Hukuk Bölümünde, ceza uyumsuzlukları Ceza Bölümünde karara bağlanır. Her bölüm, bir Başkan ile altı asıl üyeden kurulur. Birlikte toplanan Hukuk ve Ceza Bölümleri, Uyuşmazlık Mahkemesi Genel Kurulunu teşkil ederler.

Uyuşmazlık Mahkemesi Başkanı, Anayasa Mahkemesi'nce kendi asıl ve yedek üyeleri arasından seçilir. (DS 2017)